

Kismonográfia Marsall Lászlóról

„költőien lakozik az ember ezen a földön...”
Hölldelin: *Csodás kékségben*

Sturm László Marsall Lászlóról (1933–2013) írott tanulmánykötete az MMA 2014-ben indított kismonográfiai sorozatában jelent meg, amely a többihez hasonlóan bibliográfiát és képmellékletet is tartalmaz. A sorozat célja a kulturális emlékezet őrzése, formálása és elevevé tétele. A megjelent kötetek mindegyikén olvasható *Közelségek* sorozatcím mintegy a kismonográfiák módszertanát is kijelölve, tegyük hozzá, nem egészen szerencsésen, részint mert, aki közelről néz, az nem lát mélységekben, távlatokban és kapcsolatokban. Ugyanakkor a közelségek segítenek a népszerűsítésben, az ismeretterjesztésben, s a sorozat kimondatlanul is elutasítja az esztelen modernkedés diadalát és azt a nézetet, miszerint a mű akkor jó, ha megfelel valamilyen aktuális irodalomelméletnek. A sorozat kötetei alapján a ráközelítéseknek néhány változatával találkoztam, többek között, amikor a tanulmányíró az irodalmi ismereteinek medrébe sodortatja a költő életfolyamát; vagy amikor a szerző a poézisből vett sorokhoz rendezi az életművet; vagy amikor a szerző a már lezárt életművet – ez történik Marsall esetében – szellemi, poétikai viszonyrendbe helyezi el. Ezek a megközelítések a kanti értelemben vett analitikus és szintetikus ítéletek különbségét idézik. Míg az előbbi elemzés során csak felbontja részleteire és részfogalmaira az elemzett tárgyat, a szintetizálás viszont nem csupán a benne levőre figyel, hanem gyarapítja is azt.

A megjelent köteteket a hagyomány fogalma és művelése köti össze. Marsall esetében mindez nehezen értelmezhető, hiszen a költő több vonatkozásban is rendkívüli és egyéni. Ugyanis Marsall sajátos szelle-

mi közegben élt Weöres Sándor tanítványaként, ami sem érthető, sem elfogadott nem volt a szocializmus időszakában. Akkor az égbe maximum a szovjet szputnyikok és a magas piederstálra helyezett vezérszobrok emelkedhettek, de a szellemiség semmiképp. Marsallnak volt még egy megkülönböztető sajátossága kortársai többségéhez képest, az, hogy matematikusként lépdelt a Parnasszus ellenőrzött útjain. A kismonográfiában mindezekre érzékenyen felhívja Sturm László a figyelmet, és az életmű áttekintésekor is szem előtt tartja. Mindezek következtében érzékelhetővé válnak azok a súlyos emberi és alkotói kérdések, melyekkel egy verbeli poétának szembesülnie kellett:

– mivé válik a poézis a szocializmus vasökölrel formált öntőformájában?

– mivé válik a költő a számára kijelölt mérnöki, kreatori státusban?

– a félelem és a kiszolgáltatottság időszakában létrejöhetnek-e szervesen, egymást támogató csoportosulások, s mi a szellemi-poétikai különbség közöttük, hol és ki lehetett a költőket ösztönző közeg?

– ha igaznak tétélezzük azt a József Attila-i tétel, miszerint csak másban mosható meg arcodat (*Nem én kiáltok*), akkor elérkezünk a kérdések kérdéséhez, mi és ki lehet az a más, amiben közelről megmutatkozhat az alkotói személyiség?

– milyen költői művet teremtettek azok, akik az Isten, a haza, a nemzet, a politika, az ész tükrében keresték képüket?

– mivé formálódott a nyelvi anyag, a poétikai kifejezőeszközök tárháza ebben a művi ideológiai közegben?

– milyen hamisságok (gondolat – és viselkedésformák) tették elfogadhatóvá az

alkotók számára a szellemi megköztözött-ség állapotát? Mik lesznek a meghunyászkodás, az igazodás és az igazolás alapformái?

Marsall életművének megkülönböztető, rendkívüli sajátossága, hogy képes volt pokolra menni, és nem elfedni a bajt. Sturm monográfiája felmutatja ennek a nagyszerű, szenvedő, magányos költőnek a belső mélységeit és szellemi magasságait, beleértve a költő nyelvi-képi kifejezőeszközeinek gazdagságát és erejét, s mindezeket túl – s ez gondolkodásmódjának legnagyobb értéke – az élethelyzet paradoxonokban való kimondásának a képességét. Marsall tudja, hogy a külső álság, a zárványlét az emberi belsőt (szellemet, érzéseket) is kikezdi pont úgy, ahogy Illyés Gyula az *Egy mondat a zsarnokságról* vagy Weöres a *Majomország* című versében megfogalmazta. Vagyis hiába játssza az ember a saját eszét is kicselezve az igazodás és igazolás változatait nap nap után, ha sikerül is a társadalom fölé emelkednie, a társadalom hatásától nem tud megszabadulni. Az államcsúszott személyiség kényszerű, zárt világából sem az elme, sem az érzések, sem az ösztön nem szabadulhat... Marsall elévülhetetlen érdeme, hogy kimondja, az ember minden nemes szándéka ellenére is előbb vagy utóbb elveszi környezetének színeit, beleértve a legszemélyesebb intimítást is: ahol a szellem hamis mondatokban dagonyáz, ott a test és a lélek is mocsárba nyeklik csupán. Mindehhez az a keserű felismerés társul, hogy a dac, az indulat, az ingerlés, majd a züllés, az erőszak mind csupán az önbecsapás módozatai. A nagy erőfeszítések a ködszurkálás és a köddo-

bálás ellentmondásos cselekedetei, a meghurcolt tudat kínjai.

A marsalli paradoxonok értékét megemeli az a magas szintű képes beszéd, mellyel az alany és a tárgy egymásba mosódását érzékelteti: aki átvilágít, és akit átvilágít az maga az író, a fűrészes és a szétfűrészelt fadarab is ugyanaz, mintha a bibliai bölcsesség válna megélt élménnyé számára, aki elveszíti önmagát, csak az lehet önma-ga. A komplex kép mintapéldája lehet például az Erdély állapotát felidéző metaforák, metonímiák: az emberre gyűrődő hegyek, a szájazár, a puliszka jelzi és szemléletessé teszi a lapulás kényszerét, a megszólalás félelmét, a szegénységet.

Mintha ez a paradoxionális összefüggés volna Marsall életművének legsúlyosabb felismerése: így kapunk értelmezési lehetőséget az olyan metaforákhoz, miszerint az író nem toll, hanem tollbetét, ami/aki hamar rákanyarodik a közízlés és a hivatali igény szögyártmányaira, mint ahogy a középpontját veszített manipulált ember – Shakespeare kimeríthetetlen és felülmúlhatatlan bölcsességét idézve: szívacsok és sípok –, rövid idő után a politika és az illendőség szempontjai szerint él és „alkot”.

S most visszakanyarodok a mottóban idézett Hölderlin-sorhoz. Mindazok alapján, amit megélt és átélt Marsall, mondhatjuk szintén a költők költőjének szavával, hogy merő kín az élet, de a költőember akkor is isteni képmás, aki teli érdemmel, mégis költőien lakozik ezen a földön. S aki, mint Marsall is tette költészetében, képes volt egyéni, társadalmi, szellemi tapasztalatainak létvonatkozását is feltárni.

Mayer Erzsébet

MAYER ERZSÉBET (1951) egyetemi oktatóként dolgozott az ELTE Andragógia Tanszékén. Tanulmányokat ír, műfordítással foglalkozik. Utóbbi kötete: *Íme, a nőember* (2016).